

Мадлена Буюклиева-Стойчева

СЛОВАШКАТА ПОЕЗИЯ В ПРЕВОДИТЕ НА ГРИГОР ЛЕНКОВ

Когато говорим за взаимното сближаване и опознаване на народите, не можем да отменим превода като специфична форма на комуникация. Векове наред той допринася за взаимното проникване и обогатяване на различните национални култури. Преводачът е посредник за възприемането на чуждата творба в литературата на родния си език.

Григор Ленков се нарежда сред най-изтъкнатите поети-преводачи на нашето съвремие. Той превежда от славянските, основните западноевропейски, както и от редица "екзотични" източни езици. Чистотата и съвършенството на поетичния му стил, оригиналните му "преводачески открития" го превръщат в неразделна част от интелектуалната и духовната атмосфера на 60-те и 70-те години на нашия век. Преводите му носят отличителните черти на най-добрите образци, в тях според повечето критици той успява да се реализира с най-голяма пълнота като поет.

Като всички сериозни преводачи Г. Ленков се отнася със същото внимание към превеждането на чужда поезия на български език, както и към създаването на собствени стихове. Той внимателно подбира авторите и поетическите творби, така че да бъдат в пълна хармония с творческото му амплуа, с духовното, емоционалното и естетическото му светоусещане. Подобно на задълбочен литературен критик той "анализира, тълкува, обяснява автора, умишлено прави да звучат по-силно едни места в оригинала, а други приглушава съобразно със своето прочитане" (1986, с. 352). Тази предварителна работа с оригинала и неговия автор е задължителна, доколкото всеки преводач е и поет, и критик, систематизатор и селекционер.

Когато започва същинският процес на превеждане, поетът-преводач се изправя пред проблема за "езиковата многовариантност". Всяка фраза, образ, поетическа фигура могат да бъдат пресъздадени по различен начин и неговата трудна и отговорна задача в случая е да избере сред тях най-точния, силния и верен вариант. Благодарение на големия си талант Григор Ленков е истински "откривател" на блестящи поетични метафори, на неочаквани и парадоксални решения, които правят стила на преводите му художествено съвършен.

Важно място в теорията на превода заема и проблемът за съотношението между смисловата точност (верността към "буквата" на изходния текст) и запазването на неговата художественост. В най-добрите си преводи Г. Ленков успява да съчетае хармонично адекватното предаване на съдържанието на

оригинала и художественото му звучене, като в случаите, когато това е невъзможно, остава винаги верен на художествеността за сметка на съдържанието. Благодарение на това постига най-важното — съхранява духа на поетичната творба, пресъздава я на естествен, красив български език, вдъхва ѝ по този начин нов живот, превръщайки я в органична част от националната ни поезия.

Според Блага Димитрова характерният почерк на Григор Ленков се отличава с "изящна, чиста линия на поетичната фраза, без изкуственост и насилие над езика, пълно покритие на ритмика, образност и логически акценти, единно дихание — нещо, което отличава истинските поети от привидните" (1986, с. 357).

Значителна част от творчеството на Григор Ленков представляват преводите му от славянски езици, включително от чешки и словашки. Още като студент в Софийския университет той започва факултативно да изучава чешки и словашки при големия наш славист проф. Св. Иванчев. През този период се заражда и интересът му към литературата на тези езици главно чрез запознането с известни образци на чешката и словашката поезия, някои от които после превежда. По-късно нееднократно посещава Чехия и Словакия, създава си преки контакти с творци и издатели, със специалисти-слависти от двете страни.

В едно свое интервю Григор Ленков споделя за преводите си от словашки следното: "...от години вече превеждам и от словашки. Какво ли? Различни неща от различни поети. По-голямата част от тези преводи са включени в излязлата преди 3—4 години антология "Чешки и словашки поети", на която съм и един от съставителите наред с В. Раковски, Д. Стефанов и П. Симов. А няколко години преди това, през 1967 г., заедно с Д. Стефанов преведохме томче избрана лирика от един от най-интересните съвременни словашки поети Войтех Михалик" (1986, с. 204). Става дума за книгата "Тръпчива любов", удостоена с наградата за най-добър превод на годината от Съюза на българските писатели.

Едни от най-хубавите му преводи от словашки език са в сборника "Български преводачи", издаден през 1981 г. Тук са включени стихове от Ян Смрек, Лацо Новомески, Ян Костра, Шефан Жари, Войтех Михалик, Мирослав Валек и Ян Стахо. На български стиховете звучат живо и естествено, поетът преводач е пресъздал цялото богатство на поетичната образност, съхранил е идейно-емоционалния им смисъл. В тях се срещат оригинални поетични фигури, например сравнения като дъх — бич:

Иди си, докато от твоя дъх
не съм започнал бич за мене да плета.

(Ян Смрек. *Защо дойде*. 1981, с. 198)

Там, където е нужно, Ленков съхранява и майсторски пресътворява редица митологични образи от оригиналното стихотворение, например:

А зъбът може да се посее,
ще израсне змей.

или:

Слаб е бил Янко с торбата си за езиците.
Трябваше да дойде и Жак,

Петру,
Гаврил.

(Щефан Жари. Кръв и пиян. 1981, с. 213)

Основният поетичен акцент в творбата на Ян Костра "Моя родна" представлява родината-майка. В началото художникът-преводач сякаш нахвърля щрихите на един ярък женски образ-символ, съединил в себе си сложността и многообразието на множество конкретни образи на жени, включващи се в по-широкото смислово понятие родина:

Кралице моя боса,
пастирко на немирни бели агънца,
светице, попалена от слънцето,
перачко със запретнати поли
край ручей с най-сладката вода.

Следва нежна и поетична картина, внушаваща идеята за майчинството и закрилата — родината е майка-закрилница на своите чедя. Умело подобранияте метафори правят стиха немногословен, но много точен и емоционално въздействащ.

Пропуква огънят в огнището на залеза
и искрите се сипят по небето.
Звънците на овцете пеят, пеят
и стихват под крилото на съня.
И стихват под крилото на съня
и мъничките птички,
в ямките на меките гнезда,
ти само ги закриляш
с длани над очите,
изплакани от много обич
и очакване.

(Ян Костра. Моя родна. 1981, с. 211)

На финала на това прекрасно стихотворение се появява и библейският образ на блудния син, завърнал се след дълго скитане в бащиния си дом, изпълнен с чувство на покаяние:

На прага хвърлям просешката си торба,
тоягата си, дружка в скитането, счупвам
и падам по лице в тревистите ти скути:
моя родна.

(Ян Костра. Моя родна. 1981, с. 211)

Този превод е един чудесен пример за това как вниманието към детайлите и тяхното умело съчетаване и градиране допринасят за най-пълното и въздействащо разкриване на авторовата идея, на цялостното идейно-емоционално звучене на творбата.

Когато говорим за изкуството на даден поет-преводач, най-точни можем да бъдем, ако сравним преводите на негови творби със съответните оригинали, тъй като в този случай най-ясно изпъкват способността на преводача да запазва

творческата си свобода при пресъздаването на стихотворението на родния си език, талантът му на художник и интерпретатор.

Тук ще сравним преводите и оригиналите на стихотворенията "Моята любов" и "Изостапали жени" от Войтех Михалик, "Полска балада" от Ян Смерк и "Сън" от Лацо Новомески.

Сравнявайки тези произведения, бихме могли да обобщим по-важните "поетични находки" на Григор Ленков по следния начин:

1. Поетът-преводач често използва словесната "икономия", за да изгради стегнат и силно въздействащ образ. В стихотворението "Моята любов" от В. Михалик той постига това чрез промяна на субекта-носител на определено качество.

Сравнете:

В оригинала:
trpký ⇒ vůňa jabko:
preto tak sústredene sladne
a mlčí trpkou vůňou.

В превода:
горчиво-ароматна ⇒ ябълка:
затуй така отчаяно сладни
и е горчиво-ароматна от мълчание.

(В. Михалик. *Моята любов*. 1981, 217)

В други случаи подобен ефект е постигнат чрез освобождаване на поетичния словоред от езиковата схема на оригинала, напр.:

Hl'ad'te, dreve sa v pantoch nehnú
a nimi vkročí mätvy muž

Сравнете с:

Мъртъв мъж влиза, без да отваря
нейната ниска, външна врата.

(Ян Смерк. *Полска балада*. 1981, с. 199);

или чрез пропускане на някои поясняващи думи и изрази (елипса):

а) možno že plameň niekde blízko v prudkom vetre vlá

Сравнете с:

Може би пламък от бързия вятър плющи.

(Лацо Новомески. *Сън*. 1981, с. 201);

б) vodorovne sme vyrástli
po sytých obedoch zahlbení do televizného kresla.

Сравнете с:

израснахме хоризонтално
след сити обеда в креслата си телевизионни.

(Войтех Михалик. *Изостапали жени*. 1981, с. 219)

в) Tol'ký kus cesty museli prejsť,
tol'ko sa museli náhlit'
ku svojim krčovým žilám...

Сравнете с:

Те трябваше да бяг много път,
за да получат
разширени вени.

(Войтех Михалик. *Изостапали жени*. 1981, с. 218)

2. В други случаи обаче, за да засили емоционалното въздействие на поетичния образ, преводачът въвежда някои допълнителни детайли (плеоназъм). Най-много подобни примери открих в стихотворението "Полска балада" от Ян Смерек (1981, с. 199). Ето някои от по-важните:

а) Въмъкване на допълнително обстоятелствено пояснение, което подчертава психическото състояние на лирическия герой:

A mŕtvý muž sa diet'om skláňa

Сравнете с:

Мъртвият кротко над тях се свежда...

б) В превода се появява нова поетична фигура (епитет, сравнение), която конкретизира образа, например:

Biedna ja, kúpila som dvoje,

dva životy za marný groš.

Prišiel si? Tu ich máš, sú tvoje.

Mazňaj sa, v náručí ich nos!

В превода:

Бедна нали съм, купих аз двечки

ах, два живота за един грош!

Виж, как са слаби, с крачета клечки...

По същия начин образът на нощта в превода на Григор Ленков е обогатен с допълнителния епитет "прастара", включен във възходяща градация с други определения. Това му придава митична тайнственост, насища картината с апокалиптична безнадеждност:

v ноц tu hustú, temnú...

Сравнете с:

в тази нощ тъмна, гъста, прастара...

в) В други случаи Григор Ленков пропуска някои от второстепенните образи, за да акцентира върху ключовия образ, като го разширява и детайлизира. В един от куплетите на "Полска балада" той се отказва от образа на господаря-пазач, за да съсредоточи вниманието на читателя върху неговите жертви — децата — стадо агнета:

Tie pozháňal pan do košiara

oviečky a jahňatá...

Сравнете с:

стадо агнета, стадо голямо,

чуй как затворено навън пищи...

Авторът на превода пропуска самото действие — арестуването на децата, за да подчертае неговия чудовищен резултат и страданието на невинните. Детайлизацията в случая се осъществява чрез използването на повторения в определена градация (стадо агнета, стадо голямо), както и чрез допълнителния звуков образ, отсъстващ в оригинала (чуй как затворено навън пищи).

г) Преводачът използва допълнителен, персонифициран образ-символ (живот — враг, убиец), чрез който се разкрива по-пълно основната идея на творбата — безпомощността на отделната личност пред лицето на всеобщото страдание по време на фашистката окупация:

a život ži vých tiež bol zlý
prekypel kalich vyše miery...

На български:

Животът живите би с юмрук.

В други случаи, пак чрез вмъкване на нов образ, той изгражда поетичния контраст: светлина — мрак ⇒ живот — смърт. Чрез него прониква идеята за превъзможването на мрака от светлината, на смъртта от живота:

...vstup však jeho
premohol v dome všetku tmu.

В превода:

Мъртъв е той, но щом влезе само,
грейват в стаята сто слънца.

д) Преводачът заменя обикновена, без емоционална окраска дума от оригинала с нейн емоционално наситен еквивалент в българския текст, като в някои случаи използва и метода на конкретизацията, за да оживи дадена картина, да ѝ придаде определено настроение, например:

v zahrade stojí útly dom...

В превода:

мъничка къща се гуши в липи.

Разгледаните преводи от словашки език представляват сериозни постижения на нашето преводаческо изкуство. Чрез подбора на авторите и творбите и чрез талантливото им пресътворяване на български език Григор Ленков допринася много за интегрирането на националните ни култури.

БИБЛИОГРАФИЯ

1986: Григор Ленков. Небесни релси. С., 1986.

1981: Григор Ленков. Избрани преводи. С., 1981.